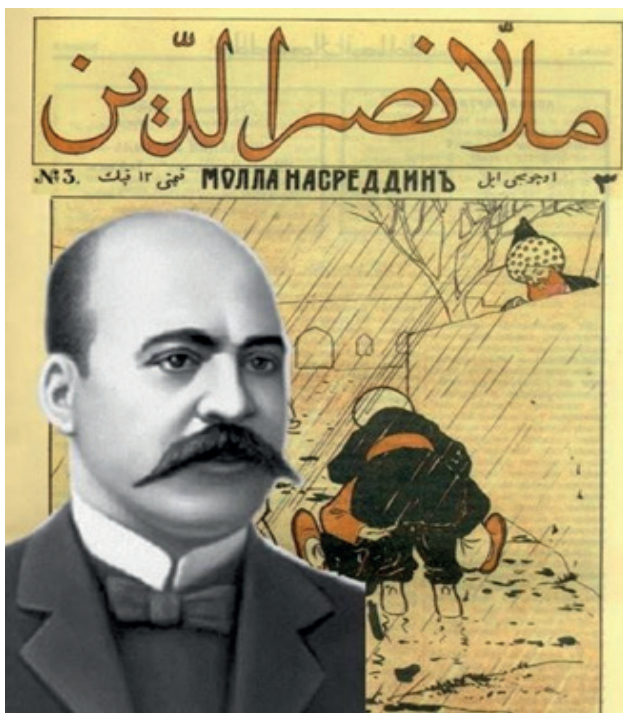

Cəlil Məmmədquluzadənin Azərbaycan və ana dili sevgisi

Realist ədəbiyyatımızın və milli mətbuatımızın sütunlarından biri olan Cəlil Məmmədquluzadə istər bədii yaradıcılığında, istərsə ilk satirik jurnalımız “Molla Nəsrəddin”in nəşrində azərbaycançılıq məfkurəsini əsas tutmuşdur. Bir cümlə ilə ifadə edəsi olsaq, bu təməl üzərində ana dilinin varlığı və bu dildə danışanların bütöv Vətəni ucalmışdır.

dili müəllimlərinin və müəllimələrinin çoxusu türkcə danışmağı yaxşı bacarmır, bu səbəbdən bunlara izn verilsin ki, rusca danışsınlar.

O ki qaldı rus darülfünunu oxuyub başa çıxan bəzi üzvlər – bunlara

1906-cı ildə “Molla Nəsrəddin”in ilk nömrəsinin “Tiflis 7 aprel” adlı baş məqaləsində Mirzə Cəlil xalqımıza “Sizi deyib gəlmişəm ey mənim müsəlman qardaşlarım!” xitabı ilə başlanan məramnaməsində yazmışdı: “Ey mənim Türk qardaşlarım ki, mən sizlə Türkün açıq ana dili ilə danışiram.

Mən onu bilirəm ki, Türk dili danışmaq eyibdir və şəxsin elminin azlığına dəlilət edir. Amma hərdənbir keçmiş günləri yâd etmək lüzumdur; salınız yâdınıza o günləri ki, ananız sizi beşikdə yırğalaya-yırğalaya sizə Türk dilində lay-lay deyirdi və siz qulaq ağrısı səbəbinə sâkit olurdunuz.

Âxırı biçərə ananız sizə deyirdi:
– Bala, ağlama, xortdan gələr, səni aparar. -Və siz dəxi canınızın qorxusundan səsinizi kəsib, ağlamaqdan sâkit olurdunuz.

Hərdənbir ana dilini danışmaqla keçmişdəki gözəl günləri yâd etməyin nə eybi var?”

1917-ci ildə Rusiyada baş vermiş bolşevik inqilabından sonra I Dünya müharibəsi başlananda fəaliyyəti kağız qıtlığından dayanmış jurnalın nəşrini davam etdirən Cəlil Məmmədquluzadə “Azərbaycan” adlı məqaləsində milli varlığımıza sahib çıxmaq üçün haray qopartmışdı. Ürək qanı ilə yazılmış bu tarixi məqalə böyük demokratin Vətən, Ana dili, milli kimlik düşüncəsini əks etdirməklə əbədi aktuallığını saxlayır.

Azərbaycan

Ax unudulmuş Vətən, ax yazıq Vətən!

Dünyalar titrədi, aləmlər mayal-laq aşdı, fələklər bir-birinə qarışdı, millətlər yuxudan oyayıb gözlərini açdılar və pərakəndə düşmüş qardaşlarını tapıb, dağılmış evlərini bina etməyə üz qoydular.

Bəs sən haradasan, ay biçərə vətən?!

Dünya və aləm dəyişildi, mənə-

lar özgə təbir əxz elədi, yəni bizim dilcə söyləsək, o şeylər ki, əsl mənalarını itirmişdi, qayıdıb əslini tapdı – inna lillahi və inna ileyhi raciun, amma buna hamı qail oldu ki, vətən, vətən, vətən; dil, dil, dil; millət, millət, millət!.. Dəxi bu dairələrdən kənar bəni-noi-bəşər üçün nicat yolu yoxdur.

Bununla bərabər, yəni “bavücdə inki” hər söz danışıldı, hər mətləbə əl vuruldu, hamı pəhləvanlarımız öz hünərlərini çıxardılar meydana və lakin bununla bərabər bu qədər var ki, bircə lazımlı söz ki, mənim zəndeyi-zəhləmi aparır – həmin söz Azərbaycan Vətənimin üstündədir.

Bəzi vaxt otururam və papağımı qabağıma qoyub fikrə gedirəm, xəyalata cumuram, özümdən soruşuram ki:

- Mənim anam kimdir?
- Öz-özümə də cavab verirəm ki:
- Mənim anam rəhmətlik Zöhrəbanu bacı idi.
- Dilim nə dildi?
- Azərbaycan dili!
- Yəni Vətənim haradır?
- Azərbaycan vilayətidir.

Demək, çünki dilimin adı türk-Azərbaycan dilidir, belə məlum olur ki, Vətənim də Azərbaycan vilayətidir.

- Haradır Azərbaycan?
- Azərbaycanın çox hissəsi İran-dadır ki, mərkəzi ibarət olsun Təbriz şəhərindən; qalan hissələri də Gilan-dan tutub qədim Rusiya hökuməti ilə Osmanlı hökuməti daxilindədir ki, bizim Qafqazın böyük parçası ilə Osmanlı Kürdüstanından və Bayə-ziddən ibarət olsun.

Bilirsiniz bu söhbət haradan yadıma düşdü? Bu söhbət oradan yadıma düşdü ki, keçən həftə Tiflisdə müsəlmanların Milli Komitəsində bir məsələyə baxılırdı ki, aya, bizim bu məclisdə nə dil ilə gərək müzakirə olunsun? Biri dedi rusca, biri dedi osmanlıca, biri dedi ermənicə. Axırda belə qərar qoydular ki, türk

da izn verildi ki, rusca danışsınlar. Və həqiqətdə, mən ki, gedib sümük sındırıb illərlə kafirlər içində əlimi murdar professorlara verə-verə elm oxumuşam, insafdırmı ki, bugünkü gündə də oxuduğum elmi gizlədim və rusca danışmayım? Hərçənd məclisdə oturan əsnaflar və hətta axundlar rusca danışılan mətləbləri başa düşmürdülər, cəhənnəmə düşmürdülər, gora düşmürdülər!

* * *

O ki qaldı Bakı qurultaylarında olan səliqə, bu barədə yaxşısı budur ki, heç danışmayım; onsuz da, düşmənimiz çoxdur, xəbərdar olarlar və gəlib baxıb və qurultaylarımızda olan nəzmü nizamı görüb bizə göz vururlar, çünki nədənsə, bizim bəd-xahların hamısı bədnəzərdir.

* * *

Ax, gözəl Azərbaycan Vətənim! Harada qalmısan? Gəl, gəl, bir gəl gör bizi zorla rusca danışdıran türk qardaşlar bizdən nə istəyirlər. Ay torpaq çörəyi yeyən təbrizli qardaşlarım, ay keçəpapaq xoylu, meşkinli, sərablı, goruslu və moruslu qardaşlarım, ay bitli marağalı, mərəndli, gülüstanlı qulibiyaban vətəndaşlarım, ey vəhşi ərdebilli, qəlxanlı bəradərlərim! Gəlin, gəlin, gəlin mənə bir yol göstərin! Vallah ağlım çaşıb! Axır, dünyavü və aləm dəyişildi, hər bir şey qayıdıb öz əslini tapdı, hər mətləbə əl vuruldu, gəlin biz də bir dəfə oturaq və keçə papaqlarımızı ortalığa qoyub bir fikirləşək görək haradır bizim Vətənimiz?!

Gəlin, gəlin, ey unudulmuş Vətənin cırıq-mırıq qardaşları!

Gəlin görək beşikdə yad millətlərin südünü əmmiş, Vətənimizdən yadırgamış və millətimizin ruhundan xəbərsiz bir para millət başçılarımız sizə nə gün ağlayacaqlar?!

Niyə sakitsiz, ey mənim lüt-ür-yan Vətən qardaşlarım?!.

“Molla Nəsrəddin”,
1917, 27 noyabr

Tahir Aydınoglu